

บทที่ 4

ไทยกับการเป็น “นิคส์” : ความจริง หรือภาพลวงตา

ในช่วงทศวรรษ 1980 ที่ผ่านมา กล่าวได้ว่าการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยอยู่ในระดับค่อนข้างสูงโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 7-8 ต่อปี การขยายตัวทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการสะสมทุน (capital accumulation) จากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เคยอิงกับภาคเกษตร โดยเฉพาะการส่งออกข้าวเป็นรายได้หลักของประเทศ (strong rice economy) ปัจจุบันรัฐบาลได้หันมาส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (export-led growth) เน้นการสร้างรายได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบโดยอาศัยไทยซึ่งมีแรงงานจำนวนมาก ค่าแรงถูกสามารถผลิตสินค้าด้วยต้นทุนที่ต่ำ และขายแข่งขันได้ในตลาดโลก

แต่อย่างไรก็ตาม โลกทุกวันนี้การพัฒนาทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างกว้างขวาง ประเทศพัฒนาแล้วต่างหันมาพัฒนาระบบการผลิตแบบอัตโนมัติ (automation) ซึ่งการพัฒนาทางเทคโนโลยีนี้ทำให้ต้นทุนค่าแรงได้กลายเป็นสัดส่วนที่น้อยของต้นทุนทั้งหมด กระบวนการโยกย้ายฐานการผลิตกลับประเทศพัฒนาแล้ว (relocation of industries) จึงมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางแรงงานราคาถูกคงจะไม่ใช่ว่าแรงจูงใจตัวเดียวของการลงทุนต่างชาติอีกต่อไป ขณะเดียวกันภาวะถดถอยของเศรษฐกิจโลก ซึ่งดำเนินมาตลอดช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการฟื้นตัวของลัทธิการปกป้อง เช่น การจำกัดโควต้า และสิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรโดยประเทศตะวันตก เป็นต้น ตลาดโลกมีความคับแคบลงและการแข่งขันเป็นไปอย่างรุนแรง ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศได้หันมาสนับสนุนการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมแบบใช้แรงงานหนาแน่น (labour-intensive consumer's goods) สำหรับบางประเทศแล้ว การเปลี่ยนแปลงการผลิตไปสู่ระบบไฮเทคเพื่อผลิตสินค้าที่ซับซ้อนขึ้น จึงเป็นความจำเป็นอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งประเทศไทยก็คงจะไม่มีข้อยกเว้น การพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่ความทันสมัย จึงหนีไม่พ้นเรื่องการเตรียมบุคลากร และการวางแผนกำลังคน เพื่อการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพ ในปัจจุบัน หลายคนกำลังพิศวงกับตัวเลขการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทย ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา และความสำเร็จของไทยที่สามารถแย่งชิงตลาดสำคัญ คือ สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นจากเกาหลีใต้ ฮองกง ไต้หวัน และสิงคโปร์ ซึ่งเป็นผู้ส่งออกชั้นนำในเอเชียเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

1. การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทย

ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ ปรากฏชัดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 ภายหลังจากที่เศรษฐกิจไทยต้องประสบกับภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ (recessions) ช่วงปี ค.ศ. 1982 และ 1985 แต่หลังจากนั้นไม่นาน มีการฟื้นตัวและตั้งแต่ปี 1987 เป็นต้นมา ก็ได้พัฒนาเติบโตไปอย่างรวดเร็วอย่างชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย กล่าวคือ อัตราความเจริญเติบโตสูงมาก โดยในปี ค.ศ.1987 เติบโตร้อยละ 9.5 ปี ค.ศ. 1988 เติบโตร้อยละ 13.2 และปี ค.ศ. 1989 เติบโตขึ้นร้อยละ 12.3 สรุปแล้ว เศรษฐกิจไทยเติบโตโดยเฉลี่ยร้อยละ 11.6 ในช่วงปี ค.ศ. 1987-1989

ถ้าเปรียบเทียบอัตราความเจริญเติบโตของประเทศไทยกับกลุ่มประเทศ NIEs (Newly Industrialized Economies) ด้วยกัน กล่าวได้ว่าอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยเมื่อเทียบกับส่วนอื่น ๆ ของโลกนั้นอยู่ในระดับที่สูงพอสมควร คือ มีอัตราเติบโตโดยเฉลี่ยใกล้เคียงกับกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เช่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน และสิงคโปร์ นั่นคือ ประมาร้อยละ 11 นอกจากนี้การขยายตัวในช่วงปี ค.ศ. 1989 ก็ยังสูงเกินคาดคืออยู่ในระดับร้อยละ 10-11 ทำให้เห็นภาพของความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยที่กำลังมุ่งไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ตามหลังกลุ่ม “สี่เสือแห่งเอเชีย” ถึงขนาดมีการให้สมญาว่าประเทศไทยกำลังจะเป็น “เสือตัวที่ห้าของเอเชีย”

การเติบโตด้วยตัวเลข 2 หลักในรอบ 3 ปีที่ผ่านมาเป็นไปพร้อม ๆ กับการที่สถานะเศรษฐกิจ และทางการเงินของประเทศแข็งแกร่งขึ้นด้วย โดยจะเห็นได้อย่างชัดเจนจาก ตารางที่ 2 ว่าตั้งแต่ปี ค.ศ. 1987 เป็นต้นมา ฐานะการเงินของประเทศดีขึ้นมากในปี ค.ศ. 1988 และ ค.ศ.1989 ดุลการชำระเงินเกินดุลถึง 40,489 และ 111,455 ล้านบาท และในไตรมาสแรกของปี ค.ศ.1990 ดุลการชำระเงินเกินดุล 50,138 ล้านบาท ทำให้เงินสำรองระหว่างประเทศเมื่อสิ้นสุดเดือนเมษายน ค.ศ. 1990 มีถึง 12,029 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือประมาณ 300,000 ล้านบาท ขณะเดียวกันอัตราชำระหนี้ต่างประเทศ (Debt-servic ratio) ก็มีแนวโน้มลดลง และในช่วง 2 ปีที่แล้วดุลการคลังก็เริ่มเปลี่ยนจากการที่เคยคิด “ตัวแดง” มาตลอดกลายเป็น “บวก” เมื่อรัฐบาลไทยได้เปรียบเทียบเศรษฐกิจรุ่งเรืองสามารถเก็บภาษีได้จนเกินเป้าหมายที่ตั้งไว้

ตารางที่ 1 การเติบโตทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศที่ตั้งริมฝั่งทะเลแปซิฟิก (Pacific Rim)

ประเทศ	จำนวน ประชากร (ล้านคน) 1989	GNP ต่อหัว (เหรียญ สหรัฐฯ) 1987	อัตราการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ (%)		
			1982-87	1988	1989
			ประเทศร่ำรวยที่สุด		
ญี่ปุ่น	123.6	22,879	3.8	5.7	4.9
ออสเตรเลีย	16.9	16,050	3.6	3.7	4.0
นิวซีแลนด์	3.3	11,389	2.2		
ฮ่องกง	5.8	10,950	7.3	7.3	3.3
สิงคโปร์	2.7	10,521	5.4	11.0	9.2
ไต้หวัน	20.0	7,571	8.5	7.3	7.1
เกาหลีใต้	42.3	4,830	8.9	12.2	6.3
ประเทศที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว					
ไทย	56.2	1,194	4.7	11.0	10.5
ประเทศที่มีศักยภาพการเติบโตสูง					
มาเลเซีย	17.6	2,028	4.2	8.1	7.6
ฟิลิปปินส์	60.8	727	0.0	6.8	6.0
อินโดนีเซีย	178.8	520	3.4	5.8	6.2
สาธารณรัฐประชาชนจีน	1,110.3	305	10.5	11.4	5.0
ประเทศจนสุด					
พม่า	40.3	200	3.3	1.7	3.2
เวียดนาม	65.3	175	5.3	5.8	5.6
ลาว	4.1	170	4.4	1.1	5.0
กัมพูชา	7.9	110			

ที่มา : World Bank, World Development Report, 1989, Asian Development Bank, Asian Development Outlook, 1989, and **Asiaweek** (February 23,1990)

ตารางที่ 2 เทียบความมั่นคงทางการเงินของประเทศไทยระหว่างปี ค.ศ. 1986-1989

	1986	1987	1988	1989
ดุลชำระเงิน (พันล้านบาท)	33.6	8.2	40.5	111.4
สำรองเงินตราต่างประเทศ (พันล้าน US\$)	3.8	5.2	7.1	10.5
อัตราการชำระหนี้ต่างประเทศ (%)	20.6	17.3	12.9	11.0
ดุลการคลัง (พันล้านบาท)	-48.6	-31.8	5.7	41.5

ที่มา : Bangkok Bank, Economic Review, April 1990.

2. สาเหตุของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

เป็นที่น่าสังเกตว่าการเติบโตของเศรษฐกิจไทยโดยเฉพาะช่วง 3 ปี (ค.ศ. 1987-1989) มาอยู่ในระดับที่สูงมากทั้งนี้เกิดจากการที่ประเทศไทยเปิดออกไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลกอย่างแนบแน่นใน 3 ด้านด้วยกัน

(1) การเติบโตของภาคส่งออก (Foreign market) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1987 เป็นต้นมาเฉลี่ยปีละกว่าร้อยละ 30 ในปี ค.ศ. 1990 มูลค่าการส่งออกรวมเกิน 6 แสนล้านบาท

ถ้าดูสัดส่วนการค้าต่างประเทศต่อ GDP จะพบว่าเป็นร้อยละ 23.8 ในปี ค.ศ. 1950 ร้อยละ 47 ในปี ค.ศ. 1980 ร้อยละ 43.6 ในปี ค.ศ. 1986 และร้อยละ 65.5 ในปี ค.ศ. 1989 จะเห็นได้ว่าสัดส่วนการค้าต่างประเทศต่อ GDP เพิ่มจากร้อยละ 23.8 เป็นร้อยละ 43.6 ใน 35 ปี (ค.ศ. 1950-1986) แต่เพิ่มจากร้อยละ 43.6 เป็นร้อยละ 65.5 ในช่วงเพียงแค่ 3 ปีเท่านั้น (ค.ศ. 1986-1989) ซึ่งให้เห็นว่าการผนวกเศรษฐกิจไทยกับเศรษฐกิจโลกเป็นไปอย่างรวดเร็วในช่วง 3 ปีหลัง

(2) การลงทุนภาพในประเทศได้ขยายตัวขึ้นส่วนสำคัญเกิดจากการไหลเข้าของทุนที่มาจากต่างประเทศ ทั้งที่เป็นการลงทุนโดยตรงและการลงทุนถือหลักทรัพย์ขณะที่การกู้เงินจากต่างประเทศมีแนวโน้มลดลงดังตารางที่ 3 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสัดส่วนของการลงทุนโดยตรง (Foreign Direct Investment) และการลงทุนถือหลักทรัพย์ (Portfolio Investment) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 ของเงินทุนต่างชาติสุทธิ ในปี ค.ศ. 1980 เป็นร้อยละ 60 ในปี ค.ศ. 1988 ซึ่งให้เห็นว่าการลงทุนจากต่างประเทศจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศแทนการกู้เงินจากต่างประเทศ

แนวโน้มการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศได้เพิ่มสูงจาก 1,135 ล้านบาทในปี ค.ศ. 1979 เป็นประมาณ 27,629 ล้านบาท ในปี ค.ศ. 1988 โดยมีสัดส่วนการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ

ต่อการลงทุนภายในรวมทั้งหมดเพิ่มจากร้อยละ 0.83 ในปี ค.ศ. 1979 เป็นร้อยละ 6.85 ในปี ค.ศ. 1988 นโยบายของรัฐที่มีมาโดยตลอดก็คือ ทำการสนับสนุนการลงทุนต่างชาติผ่านคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment) และช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ก็มีเงินทุนสุทธิไหลเข้ามาในประเทศเป็นอย่างมาก สำหรับภาวะการลงทุนจากต่างประเทศในปี ค.ศ. 1989 ปรากฏว่า มีเงินทุนจากต่างประเทศมากขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งในรูปของทุนเรือนหุ้นและหุ้นกู้คือมีเงินทุนไหลเข้าสุทธิทั้งหมดสูงถึง 44,715.3 ล้านบาท ซึ่งมากกว่าปี ค.ศ. 1987 ถึงเกือบ 10 เท่าตัว

ตารางที่ 3 ปริมาณเงินทุนไหลเข้าสุทธิของประเทศไทย ปี ค.ศ. 1980-1988

หน่วย : ล้านบาท

	1980	1985	1988
การลงทุนโดยตรง	3,816	4,379	27,629
	(7.5)	(8.5)	(39.3)
การลงทุนโดยหลักทรัพย์	1,034	3,859	11,191
	(2.0)	(7.5)	(15.9)
เงินกู้ต่างประเทศ	25,887	43,195	3 1,472
	(90.4)	(83.9)	(44.7)
รวมเงินทุนไหลเข้า	31, 737	51,433	70,292
	(100.0)	(100.0)	(100.0)

ที่มา : TDRI, "The Impact of the External Sector on the Thai Economy and Its Determinants, 1989" :17 - 18.

เมื่อพิจารณาทุนจดทะเบียน (registered capital) ของโครงการลงทุนที่อยู่ภายใต้การส่งเสริมของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) พบว่า ในปี ค.ศ. 1988 มีทุนจดทะเบียนทั้งสิ้น 60,361 ล้านบาท ซึ่งเป็นส่วนของทุนชาวต่างประเทศ 31,967 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 53 ของทุนจดทะเบียน แสดงความสำคัญที่เพิ่มมากขึ้นของการลงทุนต่างชาติในเศรษฐกิจไทย (ตารางที่ 4) ส่วนหนึ่งเป็นการขยายการลงทุนเข้ามาของประเทศในกลุ่ม "นิกส์" เช่น ไต้หวัน และฮ่องกง ในอนาคตทุนต่างชาติจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ดังจะเห็นได้ว่าการลงทุนต่างชาติที่เข้ามาช่วงก่อนปี ค.ศ. 1985 เป็นการลงทุนที่เน้นการผลิตเพื่อตลาดภายในเป็นการลงทุนในอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า (import-substitution industries) แต่ปัจจุบัน การลงทุนต่างชาติส่วนใหญ่จะเน้นการผลิตเพื่อส่งออก (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 4 ทุนจดทะเบียนของโครงการลงทุนภายใต้การส่งเสริมของ BOI

ประเทศ	1984	ร้อยละ	1985	ร้อยละ	1986	ร้อยละ	1987	ร้อยละ	1988	ร้อยละ	1989Jan-March	ร้อยละ
รวม	9,297	7,421	9,203	18,878	60,361	12,235						
ไทย	6,884	74	5,537	75	6,664	66	10,500	56	28,394	47	7,241	60
ต่างชาติ	2,453	26	1,884	25	3,139	34	8,378	44	31,967	53	4,994	40
ญี่ปุ่น	904	37	169	9	1,675	53	3,665	44	28,288	57	1,975	40
สหรัฐฯ	294	12	737	39	143	5	574	7	1,851	6	357	7
ไต้หวัน	248	10	111	6	46	1.5	1,540	18	3,983	12	1,049	21
ฮ่องกง	181	7	163	9	230	7	350	4	894	3	72	1.4
เกาหลีใต้	3	1	12	-	4		107	1	530	2	264	5
สหราชอาณาจักร	101	4	45	2	291	9	112	1	1,651		31	1
อื่นๆ	772	30	647	34	750	24	2,030	24	4,770	15	1,246	25

ที่มา : BOI

ตารางที่ 5 การลงทุนของต่างชาติกับการพัฒนาการส่งออก, ปี ค.ศ. 1980 - 1988

(หน่วย : ร้อยละ)

ปี	ร้อยละของการผลิตเพื่อส่งออก				รวม
	0	1-39	40-79	80-100	
1980	52.27	6.28	2.27	38.64	100.00
1984	85.59	5.08	9.85	8.47	100.00
1986	35.09	1.75	3.51	59.65	100.00
1988	8.83	2.46	4.34	84.37	100.00

ที่มา : BOI

(3) การท่องเที่ยว (Foreign tourists) การเข้ามายังประเทศของชาวต่างประเทศเป็นแหล่งรายได้เงินตราต่างประเทศสูงเป็นอันดับหนึ่งมาตั้งแต่ปี 1987 จนถึงปัจจุบันทำรายได้แล้ว 90,000 ล้านบาท (1990) ในปีหนึ่ง ๆ จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาประเทศไทย 4-5 ล้านคน

นอกจากรายได้ส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งก็มาจากนโยบายส่งแรงงานออก (Labour export) ของรัฐบาลไทย จากการประมาณการโดยสังเขปคาดว่าในปัจจุบันมีแรงงานไทยที่ทำงานอยู่ในต่างประเทศเป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 300,000 คนและตั้งแต่ปี 1983 เป็นต้นมาคนงานไทยส่งเงินกลับประเทศโดยผ่านระบบธนาคารมากกว่าปีละ 20,000 ล้านบาท และรายได้ในส่วนที่คนงาน นำติดตัวกลับมาเป็นเงินสด โอนผ่านสำนักงาน หรือฝากญาติมิตรนำกลับ ประมาณว่าไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของรายได้ที่ส่งผ่านธนาคาร

อนึ่ง ถ้านำรายได้ส่งกลับที่ผ่านระบบธนาคารมาทำการเปรียบเทียบมูลค่าสินค้าออกหลักจำนวน 8 ชนิด คือ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ข้าว ยางพารา ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง น้ำตาล กุ้งสด ข้าวโพด และติบูก แล้วจะเห็นได้ว่ารายได้ของแรงงานส่งกลับประเทศมีมูลค่าสูงกว่า ผลิตภัณฑ์หลักหลายชนิด (ดูจากตารางที่ 6) ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่ารายได้ของแรงงานที่ไปทำงานในต่างประเทศเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศไม่น้อยเลยทีเดียว

สำหรับประเทศไทย มีข้อสังเกตคือขณะที่การไหลเข้าของทุนต่างชาติเป็นกระแสสำคัญ (capital influx) แต่กลับมีการไหลออกแรงงานที่ไปทำงานทำในต่างประเทศ (labor export) ในอดีตคนงานส่วนใหญ่จะเดินทางไปทำงานในตะวันออกกลางแต่ในอนาคต ประเทศญี่ปุ่นจะเป็นแหล่งจ้างที่สำคัญ และในปัจจุบัน การลงทุนของญี่ปุ่นก็มีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการส่งออกแรง

งานไทยโดยไปในรูปแบบของการฝึกอบรม (foreign trainees) แต่แท้จริงแล้ว คนงานเหล่านี้ จะไปทำงานการผลิตเพื่อทดแทนแรงงานที่กำลังขาดแคลนอย่างรุนแรงในประเทศญี่ปุ่น

ตารางที่ ๘ เปรียบเทียบรายได้คนงานไทยในต่างประเทศที่ส่งกลับประเทศโดยผ่านระบบธนาคาร กับมูลค่าสินค้าออกที่สำคัญของไทย ปี ค.ศ. 1986 - 1989

รายการ	มูลค่า (ล้านบาท)			
	1986	1987	1988	1989
ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ	31,268	48,555	58,627	74,022
ข้าว	20,315	22,703	34,676	45,462
ยางพารา	15,116	20,539	25,189	26,451
รายได้จากแรงงานส่งกลับประเทศ	20,900	21,596	23,430	24,240
ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง	19,086	20,661	21,844	24,012
น้ำตาล	7,271	8,573	9,664	19,243
กุ้งสด	4,391	5,749	9,698	16,057
ข้าวโพด	9,261	3,928	3,828	4,092
ดีบุก	3,096	2,344	2,299	2,444

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

โดยสรุปแล้ว การเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจไทยโดยเฉพาะช่วง 3 ปีที่ผ่านมาเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปิดออกไปสู่ระบบเศรษฐกิจโลกมากขึ้น (internationalization) โดยผ่านการส่งออก การลงทุนจากต่างประเทศและการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการบูรณาการ (integration) เข้ากับระบบเศรษฐกิจโลกซึ่งเกิดจากการข้ามชาติของทุนไทยเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างทุนไทยกับทุนต่างชาติ (interlocking of capitals) ก็กลายเป็นพลวัตของทุนนิยมไทยในยุคเร่งการส่งออก (Charoenloet : 1991)

8. ปัจจัยที่ส่งผลต่อเสถียรภาพของการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Destabilizing factors)

การผนวกเศรษฐกิจไทยเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลกผ่านการส่งออก การลงทุนต่างประเทศ และการท่องเที่ยว ผลการดำเนินนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมผลิตเพื่อส่งออก (Export-led growth)

ทำให้ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวขึ้นอย่างเห็นได้ชัดและมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจ หากมีการเปรียบเทียบในด้านอัตราการเจริญเติบโตทางสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ก็พบว่า สำหรับกรณีของประเทศไทยในปี ค.ศ. 1989 อัตราการเจริญเติบโตของสาขาอุตสาหกรรมสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับสาขาเกษตรกรรม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการผลิตนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและชัดเจนมาก ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของผลผลิตของภาคอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1961 มีเพียงร้อยละ 11.43 ได้เพิ่มเป็นร้อยละ 24.3 ในปี ค.ศ. 1989

นอกจากนั้นแล้ว สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการผลิต คือ การลดลงของการจ้างงานในภาคการเกษตรโดยแรงงานเคลื่อนย้ายเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการกันมากขึ้น

จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มการส่งออก การขยายตัวของการลงทุนต่างชาติ และการท่องเที่ยว พร้อม ๆ กับภาคอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในด้านการผลิตและส่งออก ทำให้หลายคนสรุปว่าประเทศไทยกำลังก้าวไปสู่ “ความเป็นนิคส์” หรือเป็นหนึ่งในกลุ่มประเทศที่จ่อคิวเตรียมตัวเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ นักวิชาการบางท่านเรียกว่า semi-NICs บางท่านใช้คำว่า next tier NICs

คำว่า “นิคส์” ย่อมาจากภาษาอังกฤษว่า NICs ซึ่งหมายถึง Newly Industrializing Countries หรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่นั้นเอง ตัวอย่างของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุดคือ นิคส์จากเอเชีย ได้แก่ ฮองกง ไต้หวัน สิงคโปร์ และเกาหลีใต้

จากผลงานวิจัยของหลายท่านอาจจะกล่าวได้ว่า มีเกณฑ์ที่ใช้วัด 4 ประการ ดังนี้คือ

- ก. ระดับรายได้ต่อหัวของประชากร
- ข. สัดส่วนของภาคอุตสาหกรรม ผลิตกรรมต่อผลผลิตมวลรวมของประเทศ
- ค. สัดส่วนของการจ้างงานในสาขาอุตสาหกรรมเทียบกับสาขาเศรษฐกิจอื่น
- ง. ระดับความสามารถทางด้านเทคโนโลยี

3.1 การขาดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุตสาหกรรม

เมื่อพิจารณาการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทย พบว่าการพัฒนายังไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสาขาการผลิตของภาคอุตสาหกรรมอย่างสำคัญ (sectoral composition of industries) การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างที่เกิดขึ้นเป็นการลดลงของการจ้างงานในภาคการเกษตร โดยแรงงานเคลื่อนย้ายเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการกันมากขึ้น

สัดส่วนในการใช้วิทยาศาสตร์เลย คือมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 3.6 ในปี ค.ศ. 1970 และเป็นร้อยละ 3.4 ในปี ค.ศ. 1987 (ตารางที่ 8)

เมื่อพิจารณาถึงงบประมาณที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนา (R & D) ปรากฏว่ามีน้อยมากงบประมาณการวิจัยและการสำรวจรวมทั้งหมด 1,468 ล้านบาท ในปี ค.ศ. 1978 ได้เพิ่มเป็น 3,145 ล้านบาท ในปี ค.ศ. 1986 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณแผ่นดินทั้งหมดแล้ว คิดเป็นเพียงร้อยละ 1.44 ของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมดในปี ค.ศ. 1986 และเมื่อเปรียบเทียบกับงบประมาณการวิจัยและการพัฒนากับผลผลิตของประเทศแล้ว ปรากฏว่ามีเพียงร้อยละ 0.30 ในปี ค.ศ. 1986 เท่านั้น นับว่าต่ำกว่าไต้หวัน (ร้อยละ 1.0) และเกาหลีใต้ (ร้อยละ 1.2) อยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ให้ความสนใจในการพัฒนาเทคโนโลยีเท่าที่ควรอาจจะเป็นเพราะมองว่า ผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากการลงทุนนี้คงมีน้อยก็เป็นได้

ตารางที่ 8 บทบาทและโครงสร้างของอุตสาหกรรม

	1970	1975	1980	1985	1987
-อัตราการเจริญเติบโต					
สาขาอุตสาหกรรม ^{1/}	14.2	10.4	11.3	8.1	5.6
	(แผนฯ 1)	(แผนฯ 2)	(แผนฯ 3)	(แผนฯ 4)	(แผนฯ 5)
-สัดส่วนในผลิตภัณฑ์รวมของชาติ	15.95 ^{2/}	20.28 ^{3/}	21.25 ^{4/}	22.13 ^{5/}	23.95 ^{6/}
-สัดส่วนในการจ้างงาน	4.1 ^{4/}	7.5 ^{5/}	7.9 ^{5/}	8.0 ^{5/}	8.8 ^{5/}
-โครงสร้างอุตสาหกรรม ^{8/}					
(จำแนกตามสัดส่วนของ GDP					
ในการอุตสาหกรรม)					
0 ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	54.3	48.8	43.6	46.3	39.7
0 ใช้แรงงาน	23.3	28.8	31.1	33.0	38.7
0 ใช้ขนาดใหญ่	13.8	14.0	16.8	12.1	12.9
(Scale intensive)					
0 ผลิตสินค้าได้หลากหลาย	5.0	4.9	5.0	5.1	5.3
0 ใช้วิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐาน	3.6	3.5	3.4	3.5	3.4

- ที่มา :
- 1/ กองบัญชาประชาชนชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
 - 2/ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) รายได้ประชาชาติอนุกรมใหม่ พ.ศ. 2513-2530
 - 3/ สศช., รายได้ประชาชาติของประเทศไทย ฉบับ พ.ศ. 2531
 - 4/ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, รายงานการสำรวจสำมะโนประชากรปี พ.ศ. 2513
 - 5/ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, รายงานการสำรวจแรงงานปี พ.ศ. 2518, 2522, 2528 และ พ.ศ. 2530
 - 6/ industry Development Division, industry and Energy Department Policy, Research and External Affairs, Thailand : Technology Strategy and Policy for Sustained Industrialization, February 22, 1990, p.6.

นอกจากนี้ การเตรียมบุคลากรเพื่อรองรับการพัฒนาก็ยังไม่มีดีพอ ข้อมูลปี พ.ศ. 2525 แสดงให้เห็นว่า มีนักวิจัยแยกตามสาขาต่าง ๆ รวม 5,233 คน ในจำนวนนี้เป็นนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 29.47 ของนักวิจัยทั้งหมด รองลงไปเป็นนักวิจัยด้านเกษตรศาสตร์ร้อยละ 26.77 สำหรับนักวิจัยทางเทคโนโลยีอุตสาหกรรมหรือวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีมีจำนวนประมาณ 338 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 6.46 ของนักวิจัยทั้งสิ้นและท้ายสุด สิ่งที่รัฐบาลยังไม่ได้ทำคือการเพิ่มสัดส่วนของประชากรที่จบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยทั้งนี้เพราะว่าการพัฒนาเทคโนโลยีในขั้นสูง และการผลิตสินค้าตัวใหม่ ๆ ในปัจจุบัน มักจะเป็นผลงานที่เกิดขึ้นในห้องปฏิบัติการทดลองของมหาวิทยาลัยขณะที่การพัฒนากระบวนการผลิตก็เป็นหน้าที่ของวิศวกรโรงงาน (industrial engineer)

ด้วยข้อเท็จจริงเหล่านี้ รายงานของธนาคารโลก (ค.ศ.1990) จึงสรุปว่าภาคอุตสาหกรรมของไทยที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยตัวเลข 2 หลักช่วงปี ค.ศ. 1988 และ ค.ศ. 1989 นั้นแท้จริงแล้วเป็นอุตสาหกรรมที่พึ่งทรัพยากรทางธรรมชาติ และแรงงานราคาถูก และการลงทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศส่วนใหญ่แล้วจะอาศัยไทยเป็นฐานการผลิตเพื่อประกอบชิ้นส่วน (Assembling) ไม่มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีแต่อย่างใด

3.3 ระบบการผลิตแบบ Fordism แต่ไม่มีการบริโภคแบบขยาย

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี และการข้ามชาติของทุน (Globalization) ทำให้บริษัทขนาดใหญ่สามารถวางแผนการผลิตและการแข่งขันโดยแบ่งขั้นตอนการผลิตและกระจายไปให้

ประเทศอื่น ๆ รับช่วงต่อ กระบวนการผลิตที่เป็นไปตามแบบการรับเป็นลูกช่วงการผลิตระหว่างประเทศ แม้จะสร้างรายได้ให้กับภาคการส่งออกของไทยเป็นอย่างมาก แต่เป็นระบบที่ถูกควบคุมจากบริษัทแม่ซึ่งจะคุมเทคโนโลยี พยายามสร้างเงื่อนไขการผลิตและการทำงานแบบเดียวกัน คือการใช้ระบบสายพานด้วยการติดหุ่นยนต์ (automation) ในบางจุด เช่น ช่วงเชื่อมตัวถังรถยนต์ หรือการเชื่อมแผงวงจรไฟฟ้า (IC bonding) เป็นการเร่งการผลิตบนสายพานเพื่อให้ผลผลิตได้มากที่สุดโดยใช้เวลาน้อยสุด (intensification of work) แต่คนงานที่ทำงานบนสายพาน fordist ก็ยังคงเป็นแรงงานไร้ฝีมือราคาถูกอยู่ร่ำไป กล่าวอีกนัยหนึ่งคนงานประกอบชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ (computer chips) หรือ ตลับลูกปืน (ball bearing) จะถูกขูดรีดซ้อน (double exploitation) คือ ถูกเร่งให้ทำการผลิตบนสายพานด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ขณะเดียวกันก็มีชั่วโมงการทำงานสูงและได้รับค่าจ้างต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับคนงานประเภทเดียวกันในประเทศตะวันตก (Charoenloet et al : 1988) แต่ปัญหาของคนงานที่รุนแรงกว่านั้นก็คือการสูญเสียความเป็นมนุษย์ (alienation) ในระบบการผลิตแบบสายพาน คนงานถูกจำกัดให้ทำงานเฉพาะส่วนแต่ละคนจะรับผิดชอบรายละเอียดย่อยในจุดนั้น ๆ เป็นการปฏิบัติงานที่ไม่ต้องมีความคิด ไม่มีเป้าหมายเป็นของตัวเอง งานบนสายพานเป็นงานจำเจและน่าเบื่อหน่าย แต่คนงานก็หลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะต้องทำงานให้ทันกับเครื่องจักรเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรไป

3.4 การพัฒนาเศรษฐกิจไทยกับความสามารถดูดซับแรงงาน

ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไทยไปอย่างมาก การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนเป็นการพึ่งพิงการผลิตทางอุตสาหกรรมมากขึ้น เนื่องจากบทบาทของภาคเกษตรซึ่งจากสัดส่วนมูลค่าเพิ่มภาคเกษตรต่อ GDP มีแนวโน้มลดต่ำโดยตลอด ขณะที่สัดส่วนมูลค่าเพิ่มภาคอุตสาหกรรมต่อ GDP เพิ่มสูงขึ้นทุกปีจนมีสัดส่วนที่มากพอ ๆ กับภาคเกษตรในปี ค.ศ. 1987 และในขณะที่เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง ประชากรของประเทศก็ได้เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 2 ต่อปี จึงทำให้ประมาณการได้ว่าเมื่อสิ้นปี ค.ศ. 1990 จะมีประชากรทั้งสิ้น 57.13 ล้านคนและในจำนวนดังกล่าวเป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานประมาณร้อยละ 55.60 หรือ 31.76 ล้านคน และจากตัวเลขที่ปรากฏในตารางที่ 10 พบว่า ในแต่ละปีจะมีกำลังแรงงานเข้าสู่ตลาดแรงงานเพิ่มขึ้น โดยเฉลี่ยร้อยละ 3 ต่อปี (800,000 - 900,000 คนต่อปี) จากการเพิ่มขึ้นของประชากรและกำลังแรงงานดังกล่าว ประกอบกับอุปสงค์ของแรงงานภายในประเทศยังไม่สามารถดูดซับกำลังแรงงานที่เพิ่มขึ้นได้อย่างเพียงพอ ปัญหาการว่างงานจึงยังคงเป็น

ปัญหาที่สำคัญของสังคมไทย กล่าวคือ อัตราการว่างงานอยู่ในระดับร้อยละ 4-6 มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทไปหางานทำในเมืองหรือแม้กระทั่งเดินทางออกไปทำงานในต่างประเทศก็มีจำนวนไม่น้อย

ในประเด็นการเคลื่อนย้ายแรงงานชนบทไปหางานทำในเมือง พบว่าช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา การอพยพของแรงงานสู่เขตกรุงเทพมหานคร มีขนาดค่อนข้างใหญ่และดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าในปี ค.ศ. 1980 ผู้ย้ายถิ่นฐานที่มีอายุ 5 ปี หรือมากกว่า และอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ น้อยกว่า 5 ปี มีประมาณ 400,000 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรกรุงเทพฯ ปี ค.ศ. 1980 ประมาณร้อยละ 30 เป็นผู้อพยพย้ายถิ่นที่มาจากภาคอีสาน นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาการเพิ่มประชากรของกรุงเทพมหานครที่อยู่ในระดับสูง ขณะที่อัตราภาวะเจริญพันธุ์ต่ำสุด (ตารางที่ 9) ก็แสดงให้เห็นถึงขนาดของการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ ได้เป็นอย่างดี

จากงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพฯ นั้น พบว่าสาเหตุมาจากความยากจนในชนบทและแรงจูงใจจากค่าจ้างสูงในเขตเมือง (Porpora et. al : 1987)

ตารางที่ 9 ประชากร และภาวะเจริญพันธุ์จำแนกตามภาคเศรษฐกิจ

	กรุงเทพฯ	ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ)	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้
ประชากร 1960 (000)	8,271.0		5,723.0	8,992.0	3,272.0
ประชากร 1980 (000)	4,697.0	9,726.0	9,074.0	15,699.0	5,628.0
อัตราการเพิ่ม 1960-1980	74.0		59.0	75.0	72.0
อัตราการเจริญพันธุ์*					
1974 / 1975	128.2	143	108.7	204.7	190.4

* Suchart Prasith-rathsint "Leading Demographic and Social Issues of Thailand in the 1980 in Thailand in the 1980's : Significant Issues, Problems and Prospects," Ed. Somsakdi Xuto : Friedrich-Ebert Stiftung & TURA Inst.

ก. การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม

ในประเด็นการจ้างงานน่าสังเกตว่า ไทยมีลักษณะพิเศษเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่มีระดับการพัฒนาใกล้เคียง นั่นคือสัดส่วนของแรงงานการเกษตรสูงอีกทั้งอัตราการลดลงค่อนข้างช้าในปี ค.ศ. 1988 ร้อยละ 65 ของประชากรยังคงทำงานในภาคเกษตรกรรม

การย้ายถิ่นสู่เขตกรุงเทพมหานครของชาวชนบท ที่มีกระแสค่อนข้างสูงนั้น แต่ความสามารถของภาคอุตสาหกรรมในการดูดซับแรงงานส่วนเกินนั้นกลับมีน้อยมาก กล่าวคือ มีเพียงประมาณร้อยละ 8 ถึงร้อยละ 10 ของกำลังแรงงานที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมตลอดช่วง 10 ปีที่ผ่านมาและด้วยเหตุนี้ ประสิทธิภาพการเป็นอุตสาหกรรมของไทยจึงต่างจากเกาหลีใต้ หรือไต้หวันตรงที่ว่าไม่ได้นำมาสู่กระบวนการกลายเป็นกรรมาชีพ หรือแรงงานรับจ้าง (proletarianization) คือ แรงงานที่ถูกแยกสลายออกจากที่ดินและดำรงชีพอยู่ด้วยการขายแรงงานเพื่อแลกค่าจ้าง (ตารางที่ 11)

จากการศึกษาของ Tambunletchai (1983) พบว่าในช่วงทศวรรษ 1970 ธุรกิจอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ของต่างชาติ หรือที่เป็นธุรกิจร่วมทุนกับต่างชาติและยังได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากสำนักงานส่งเสริมการลงทุน มีการใช้สัดส่วนของทุนมากกว่าเมื่อเทียบกับธุรกิจที่ไม่ได้รับการส่งเสริม การผลิตที่มุ่งการใช้ทุนเป็นหลัก (capital-intensive) จึงใช้แรงงานเป็นจำนวนน้อย

จะเห็นว่าในจำนวนทุนที่จดทะเบียนทั้งหมดในอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน 6 ประเภท สำหรับปี ค.ศ. 1988, 1989 และไตรมาสแรกของปี ค.ศ. 1990 มีทุนจดทะเบียนทั้งสิ้น 158,582 ล้านบาท ซึ่งเป็นส่วนของทุนชาวต่างประเทศ 66,670 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 42.04 ของทุนจดทะเบียนการลงทุนของชาวต่างประเทศจำนวนนี้ก่อให้เกิดการจ้างงานโดยตรง 467,977 คน เท่ากับการลงทุนของชาวต่างชาติ 1 ล้านบาท จะก่อให้เกิดการว่าจ้างทำงาน 7.02 คน อัตราส่วนของการจ้างงานต่อทุนต่างประเทสนั้นมีค่อนข้างน้อย นั่นแสดงว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศนั้นไม่ได้มีผลให้เกิดการจ้างงานโดยตรงสักเท่าใด

นอกจากนั้น ถ้าพิจารณาบทบาทการลงทุนต่างชาติที่มีผลต่อการใช้แรงงานที่มีทักษะ พบว่าอุตสาหกรรมภายใต้โครงการส่งเสริมการลงทุนจ้างงานประเภทที่ไม่มีการศึกษาค่อนข้างสูงมาก (Pitayanond : 1991) เป็นเช่นนี้ทุกอุตสาหกรรม ส่วนการจ้างแรงงานประเภทระดับความรู้สูงกว่า อาชีวศึกษาและมหาวิทยาลัยก็มีน้อยมาก (ตารางที่ 12) การลงทุนต่างชาติ จึงมักจะไม่น่าพิจารณาที่ว่าเป็นการอาศัยไทยเป็นฐานการผลิตที่มีแรงงานเป็นจำนวนมากและราคาถูก สามารถผลิตสินค้าส่งออกแข่งขันในตลาดโลก ข้อเท็จจริง คือความรู้ขั้นพื้นฐาน (primary education) ก็เพียงพอแล้วสำหรับคนงานส่วนใหญ่ที่จะไปทำงานในภาคการผลิต ความรู้ที่ใช้ก็จะประกอบด้วยความสามารถในการอ่านระเบียบและแนวทางในการปฏิบัติงาน แต่อย่างไรก็ตาม การผลิตในโรงงานที่ซับซ้อนและมีการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง แรงงานในอุตสาหกรรมเหล่านี้ จะต้องมีความสามารถที่จะวิเคราะห์และเข้าใจกระบวนการทางวิทยาศาสตร์บางอันซึ่งความรู้นี้จะไม่มีเรียนกันสอนกัน การศึกษาใน

ระดับพื้นฐานอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงขึ้นจะต้องใช้แรงงานประเภทมีฝีมือและเชี่ยวชาญ ซึ่งจะมาจากวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยเท่านั้น

ข. การจ้างงานในภาคบริการ

ตามทฤษฎีทันสมัย (Modernization Theory) มองพัฒนาการของสังคมออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่หนึ่ง เรียกว่าสังคมเกษตร หรือ primary sector เป็นสังคมที่อยู่ในขั้นตอนต่ำสุดของกระบวนการพัฒนาในสังคมนี ประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรและมีประชากรส่วนน้อยที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรม (secondary sector) และภาคบริการ (tertiary sector) ตามลำดับ ตามประสบการณ์การพัฒนาของประเทศตะวันตกพบว่า การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรมซึ่งอยู่ในขั้นตอนการพัฒนาที่สูงกว่า จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการเปลี่ยนโครงสร้างทางอาชีพ กล่าวคือ กำลังแรงงานในภาคเกษตรจะลดน้อยลง โดยภาคอุตสาหกรรมกลายเป็นแหล่งดูดซับแรงงานที่ถูกปลดปล่อยจากภาคการเกษตร อุตสาหกรรมจะเป็นขั้นที่สองของการพัฒนาและการเติบโต และเมื่อสังคมพัฒนาเข้าสู่ขั้นตอนสูงสุด ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศก็จะเคลื่อนย้ายไปทำงาน

ตารางที่ 10 สัดส่วนของการว่าจ้างทำงานแบ่งตามภาคการผลิต ปี 1965-1988

ปี	ภาคการผลิต			รวม (ร้อยละ)
	ภาคเกษตรกรรม	ภาคอุตสาหกรรม	ภาคบริการ	
1965	82	5	13	100
1980	71	10	19	100
1985	69	11	20	100
1986	67	10	23	100
1988	65	11	24	100
การเปลี่ยนแปลงการว่าจ้างแรงงานคิดเป็นร้อยละต่อปี				
1965-1980	-1.0	4.6	2.5	
1980-1985	-0.6	1.9	1.0	
1986-1988	-2.0	0.0	6.1	
1965-1988	-1.0	3.4	2.7	

ที่มา : สํารวจแรงงาน (กรกฎาคม - กันยายน พ.ศ. 2508-2531)

ตารางที่ 11 สัดส่วนของการจ้างงานภาคอุตสาหกรรม (manufacturing) ต่อผู้มีงานทั้งหมด

ค.ศ.	เกาหลี		ฮ่องกง		ไต้หวัน		สิงคโปร์		ไทย	
	พันคน	ร้อยละ	พันคน	ร้อยละ	พันคน	ร้อยละ	พันคน	ร้อยละ	พันคน	ร้อยละ
1980	2,955	21.6	773.7	42.1	2,138	32.6	324.1	30.1	1,840	7.9
1981	2,859	20.4	905.9	37.9	2,146	32.2	326.1	28.3	1,726	7.1
1982	3,033	21.1	847.2	35.2	2,169	31.8	336.0	29.5	2,001	8.3
1983	3,266	22.5	855.4	35.3	2,305	32.6	324.4	27.8	2,131	8.6
1984	3,348	23.2	898.9	35.9	2,494	34.1	322.2	27.4	2,270	9.1
1985	3,504	23.4	847.6	33.3	2,488	33.5	293.8	25.5	2,260	8.9
1896	3,826	24.7	865.6	33.0	2,614	33.8	290.1	25.3	2,321	8.9

- ที่มา :**
1. Major Statistics of Economy, 1987
 2. Hong Kong Social and Economic Trends 1976-1986
 3. Taiwan Statistical Data Book 2=1987
 4. Yearbook of Statistics, Singapore 1986
 5. Bank of Thailand

ตารางที่ 12 จากระดับความรู้ของแรงงานที่ได้รับการจ้างคิดเป็นร้อยละของจำนวนทั้งหมดที่จ้าง
(เป็นแรงงานที่ได้รับการจ้างงานจากอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริม BOI)

ประเภทของ อุตสาหกรรม	ไม่มีการ ศึกษา	อนุบาล และ ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อาชีวศึกษา	มหาวิทยาลัย	อื่นๆ
1) ผลิตภัณฑ์หรือ ผลิตผลทาง การเกษตร	0.5	82.5	4	3	0.75	7.25
2) แร่โลหะและ เซรามิค	5.33	75.33	2.83	1.83	0.83	6.85
3) เคมีภัณฑ์และ ผลิตภัณฑ์เคมี	3	68.2	7.9	1.6	2.4	9
4) เครื่องกลและ ไฟฟ้า	0.2	63.8	10.7	1.3	1.8	15.4
5) ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ	---	---	---	---	---	---
6) บริการและ กิจการอื่น	3	77	3	---	---	11
รวมเฉลี่ยทุก อุตสาหกรรม	2,406	73.36	5.67	1.93	1.45	9.9

ที่มา : คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนแห่งชาติ

ในภาคบริการ Rostow ได้กล่าวว่าเป็นกฎพัฒนาการของสังคมที่ใช้ได้ทั่วไป และสมควรที่ประเทศ “ด้อยพัฒนา” ควรอาศัยประสบการณ์การพัฒนาจากตะวันตกเป็นแม่แบบ

จากแนวความคิดข้างต้น ก็ได้มีความพยายามเชื่อมการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ กับปรากฏการณ์ของเมือง (Urbanization) โดยมาสรุปว่ากระบวนการเป็นเมืองสะท้อนการเป็นอุตสาหกรรมและในทางกลับกันการพัฒนาอุตสาหกรรมก็สื่อถึงกระบวนการเป็นเมือง แต่

อย่างไรก็ตามข้อสรุปนี้ ไม่สามารถใช้ได้ทั่วไปกับประเทศ “ด้อยพัฒนา” และ “กำลังพัฒนา” หลายประเทศ (Castell 1972 : 76)

ในประเทศไทย อัตราการเคลื่อนย้ายประชากรเข้าเมืองหลวงในช่วงทศวรรษ 1970 มีเพิ่มขึ้นเกือบสองเท่าตัว เมื่อเทียบกับทศวรรษ 1960 กล่าวคือ ในช่วงปี 1965-1975 เมืองหลวงมีผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่สุทธิเพียง 70,000 คน กล่าวคือ มีจำนวนย้ายถิ่นเข้า 130,000 คน และผู้ย้ายถิ่นออก 60,000 คน แต่ในช่วงปี ค.ศ. 1975-1980 พบว่า กรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่ได้รับผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากที่สุด คือ 170,400 คน นั่นคือ มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้า 340,752 และผู้ย้ายถิ่นออก 170,392 คน ตลอดช่วงปี ค.ศ. 1975-1980 ซึ่งมากเป็นสองเท่าของทศวรรษก่อน ปรัชญาการณั้ข้างต้นนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กรุงเทพฯ มีอัตราการเจริญเติบโตของเมืองสูงมาก คือประมาณร้อยละ 6 ต่อปี แต่ช่วงเดียวกัน การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมก็ไม่ได้ขยายตัวอย่างมาก ในช่วงเดียวกันนี้ประชากรที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมมีจำนวนค่อนข้างจะคงที่ร้อยละ 6-8 ตัวเลขเหล่านี้ แสดงว่ากระบวนการเป็นเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเด่นชัด กระบวนการเป็นเมืองในประเทศไทย มิได้เกิดจากการเพิ่มการจ้างงานในอุตสาหกรรมอย่างสำคัญ ดังนั้น จึงแตกต่างจากประสบการณ์กระบวนการเป็นเมืองในประเทศ “พัฒนาแล้ว” ในประเทศไทยผู้อพยพที่เข้ามาในเมือง แทนที่จะกลายเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมกลับต้องหางานทำในภาคบริการ (service sector) ทำให้ภาคนี้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว

ภาคบริการได้แสดงบทบาทสำคัญอย่างเด่นชัดในเศรษฐกิจไทย ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970 มาแล้ว มูลค่าเพิ่มของภาคบริการมีสัดส่วนกว่าร้อยละ 50 ของ GDP ในขณะที่สัดส่วนของเกษตรและหัตถอุตสาหกรรมรวมกันแล้วน้อยกว่าครึ่ง นอกจากนี้ภาคบริการมีบทบาทสำคัญในการจ้างงานในตอนปลายทศวรรษ 1980 พบว่า ภาคบริการจ้างงานถึงร้อยละ 27 ของกำลังแรงงานทั้งหมด (ผาสุก พงษ์ไพจิตร 1990 : 1)

การศึกษาของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชี้แนะว่านักเศรษฐศาสตร์ควรให้ความสนใจแก่บทบาทภาคบริการ ซึ่งเป็นภาคที่สนับสนุนการจ้างงานและยังเป็นตัวสำคัญที่ทำให้ได้รายรับในรูปเงินตราต่างประเทศอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม คำถามต่อไปคือ ภาคบริการที่ว่านี้เป็นสาขาที่มีการใช้เทคโนโลยี และผลิตภาพแรงงานสูง เช่น การให้บริการข้อมูลทางธุรกิจ ระบบสารสนเทศ หรือการโทรคมนาคม หรือเป็นเพียงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและธุรกิจเกี่ยวโยง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร และสถานที่เริงรมย์ ที่เป็นกิจกรรมหลักของภาคนี้ ในช่วง 4-5 ปีที่

ผ่านมา การจ้างงานในสาขาบริการขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ประมาณร้อยละ 5 โดยเฉลี่ยช่วงปี ค.ศ. 1985-1988 ในปัจจุบันกว่าร้อยละ 20 ของแรงงานทำงานอยู่ในสาขานี้

3.5 ความสำคัญของเศรษฐกิจนอกระบบ (The Informal Sector)

กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยดำเนินไปอย่างรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา เป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยมีการพัฒนาแบบเปิดตัวเองออกไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลกค่อนข้างมาก ทำให้ในปัจจุบันนี้ เรามีภาคอุตสาหกรรมที่ขยายตัวขึ้นอย่างเห็นได้ชัดไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ของอัตราการเติบโตการลงทุนและการจ้างงาน แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นควบคู่กับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมคือ การเฟื่องฟูขึ้นมาของกิจกรรมขนาดย่อมต่าง ๆ เช่น ธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถว แผงลอยข้างถนน การทำดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น ธุรกิจเหล่านี้ เกิดขึ้นอย่างเป็นไปเอง เป็นการริเริ่มจากประชาชนในส่วนล่างของสังคม และเป็นธุรกิจที่ไม่มีโครงสร้างหรือการจัดการที่แน่ชัด (non structure) คือไม่มีการจดทะเบียน ขึ้นชื่อป้ายร้านและตงสำรวจของทางการ จึงกล่าวได้ว่าเป็นเศรษฐกิจนอกระบบหรือ เมเนทกนงการ (informal sector) ความสำคัญของเศรษฐกิจนอกระบบนั้น ยังสามารถมองได้ทั้งในแง่ของการจ้างงาน การก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชน และการกระจายรายได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม มีการประมาณว่า ร้อยละ 45 ของผู้มีงานทำทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร ทำงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจนอกระบบช่วงปี ค.ศ. 1984 และในเขตเมืองของ 5 จังหวัด รอบนอกกรุงเทพฯ นั้น สัดส่วนนี้เพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 49 (NESDB, May 1986)

ในชนบทพบว่า มี 835,406 ครอบครัวที่ทำกิจกรรมนอกภาคการเกษตร (off-farm activities) เป็นอาชีพหลัก ก่อให้เกิดรายได้ระหว่างร้อยละ 53 ถึงร้อยละ 81 ของรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน โดยเฉลี่ยแล้ว สมาชิกในครัวเรือนชนบทจะใช้ร้อยละ 55 ของวันทำงานไปกับกิจกรรม นอกภาคการเกษตร และสัดส่วนนี้จะสูงขึ้นสำหรับแรงงานหญิงเมื่อเทียบกับชาย

เราจะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของเราเปิดออกไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลกอย่างค่อนข้างจะเต็มตัว ในด้านการอุตสาหกรรมที่เพิ่มการส่งออกมากขึ้นตามไปด้วยก็คือ การส่งออกสิ่งทอ และเสื้อผ้าสำเร็จรูป ในปี ค.ศ. 1987 เราสามารถส่งออกสิ่งทอมากขึ้นกว่าร้อยละ 57 สามารถนำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศปีละหลายหมื่นล้านบาท และเฉพาะมูลค่าการส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปรายเดียวในปี ค.ศ. 1987 ก็มีมูลค่าสูงกว่าข้าวซึ่งเคยเป็นสินค้าส่งออกสำคัญถึง 13,000 ล้านบาทมีแรงงานกว่า 500,000 คนที่ทำงานในอุตสาหกรรมนี้ แต่การขยายตัวของการส่งออกโดยเฉพาะเสื้อผ้าสำเร็จรูป ก็สนับสนุนการเติบโตของธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถว แบบนอกระบบ

3.6 การเติบโตทางเศรษฐกิจกับการกระจายรายได้

การพัฒนาเศรษฐกิจได้กับความสามารถระดับรายได้ของประชาชนต่ำกว่ากลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่อยู่มาก ซึ่งปี ค.ศ. 1989 รายได้ต่อหัวของประชากรไทย 1,194 เหรียญสหรัฐฯ เปรียบเทียบกับเกาหลีใต้ซึ่งมีรายได้ต่ำสุดในบรรดากลุ่มสี่เสือจากเอเชียคือ 4,830 เหรียญสหรัฐฯ รายได้ต่อหัวของประชากรไทยยังต่ำกว่าบางประเทศที่ยังไม่เป็นนิคส์ เช่น มาเลเซีย

ก. การขยายตัวของช่องว่างในการกระจายรายได้ (income disparity)

การผนวกเศรษฐกิจไทยเข้ากับเศรษฐกิจโลกอย่างรวดเร็วก็ไม่ได้ส่งผลให้การกระจายรายได้มีความเท่าเทียมกันยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกของไทย ทำให้เกิดการพัฒาที่ไม่สมดุลของสาขาการผลิต (sectoral imbalance) สำหรับกรณีของประเทศไทยในปี ค.ศ. 1989 อัตราการเจริญเติบโตของสาขาอุตสาหกรรมสูงมาก กล่าวคือ ร้อยละ 17.0 เมื่อเปรียบเทียบกับสาขาเกษตรกรรม (ร้อยละ 4.1) (ตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 อัตราการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม

	ร้อยละ					
	1960	1970s	1980-86	1987	1988	1989
	(เฉลี่ย)	(เฉลี่ย)	(เฉลี่ย)			
ภาคเกษตรกรรม	5.5	4.2	2.9	-0.2	10.4	4.1
ภาคอุตสาหกรรม	10.8	10.0	5.2	13.2	16.8	17.0

ที่มา : Bangkok Bank, 'Economic Review', April 1990.

การพัฒนาที่ไม่เชื่อมโยงกันระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรกรรมในระยะยาวแล้ว ก็อาจจะส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยส่วนทั้งหมด ดังจะเห็นได้ว่าอุตสาหกรรมบางประเภทเริ่มที่จะประสบกับปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบที่ส่งป้อนโรงงาน ขาดแคลนสาธารณูปโภคซึ่งความขาดแคลนเหล่านี้ (bottlenecks) เป็นตัวขัดขวางการขยายการลงทุน นอกจากนั้นแล้วยังมีผลต่อช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทและการกระจายรายได้ด้วย จะเห็นได้ว่า ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคที่ทันสมัย (modern sector) ที่เปิดออกไปสู่การลงทุนของต่างชาติ และการส่งเสริมจากรัฐบาล เพราะฉะนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจไทยที่ผ่านมาทำให้ความมั่งคั่งตกไปอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยในสังคม นั่นก็คือ กลุ่มคนรวยไม่กี่เปอร์เซ็นต์ของประเทศ คนรวยในเมือง จากการศึกษาเกี่ยวกับการกระจายรายได้ช่วง 10 ปี (ค.ศ. 1976-1986) พบว่า กลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุดจะมีสัดส่วนของราย

ได้มากขึ้นเช่น จากร้อยละ 49.26 ของรายได้ทั้งหมดปี ค.ศ. 1976 เป็นร้อยละ 55.63 เมื่อพิจารณา Gini Coefficient ซึ่งเป็นเครื่องมือใช้วัดการกระจายรายได้พบว่าค่าดังกล่าวในช่วงปี ค.ศ. 1976-1986 มีค่ามากขึ้น (ตารางที่ 14) นั้นหมายถึงช่วงปีดังกล่าวการกระจายรายได้ของประเทศไทยเลวลง

ข้อสังเกตต่อมาคือ กลุ่มคนรวยสุด 20 เปอร์เซ็นต์ของไทยนั้นครอบครองส่วนแบ่งของรายได้ไว้ค่อนข้างมากคือกว่า 55 เปอร์เซ็นต์ ของรายได้ทั้งหมดปี ค.ศ. 1986 ขณะที่กลุ่มคนรวย 20 เปอร์เซ็นต์ของไต้หวัน และเกาหลีใต้ จะมีส่วนแบ่งเพียง 32.8 เปอร์เซ็นต์ (ค.ศ. 1986) และ 42.3 เปอร์เซ็นต์ (ค.ศ. 1984) ของรายได้ทั้งหมด (ดูตารางที่ 15 และ 16) ดังนั้นตรรกของนักพัฒนาที่ว่า “คนรวยจะรวยขึ้น และจะดึงให้คนจนรวยตามมา” (Growth and trickle-down) จึงดูจะไม่เป็นความจริงสำหรับประเทศไทย เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจไทยเท่าที่ผ่านมา กลับทำให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนรวยกับคนจนขยายตัวห่างออกไปยิ่งขึ้น

ข. การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ

กระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และการพัฒนาเศรษฐกิจที่ใช้ทรัพยากร และแรงงานอย่างฟุ่มเฟือยทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างกว้างขวางเช่นป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว

การรุกของทุนเข้าไปในเขตพื้นที่ชนบท ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร ดังกรณีนโยบายปลูกป่าเศรษฐกิจของรัฐเป็นตัวอย่าง ตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติกำหนดให้มีป่าไม้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ หรือ 128 ล้านไร่ แต่จากการสำรวจของกรมป่าไม้ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2531 มีป่าไม้เหลืออยู่จำนวน 89.3 ล้านไร่ จำนวนป่าไม้ที่ถูกบุกรุกทำลายจึงมีเนื้อที่ 38 ล้านไร่ ขณะที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 1.3 ล้านครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนโยบายที่เป็นจุดยืนของรัฐบาล คือการสนับสนุนให้ภาคเอกชนปลูกป่าเพื่อให้เอกชนช่วยในการฟื้นฟูสภาพป่าให้ได้ครบร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งประเทศ โดยจะมีการแบ่งเขตป่า (zoning) ให้ชัดเจนเป็นป่า 3 ประเภท คือ ป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจและป่าที่เหมาะสม

ตารางที่ 14 ส่วนแบ่งรายได้ของคนไทยระหว่างปี ค.ศ. 1976--1986

หน่วย : เปอร์เซ็นต์ของรายได้

	1976	1981	1986
20% กลุ่มที่มีรายได้สูงสุด	49.26	51.47	55.63
- 10% รายได้สูงสุด	33.40	35.44	39.15
- 10% รายได้สูงสุดรองลงมา	15.86	16.04	16.48
20% กลุ่มรายได้ที่สอง	20.96	20.64	19.86
20% กลุ่มรายได้ที่สาม	14.00	13.38	12.09
20% กลุ่มรายได้ที่สี่	9.00	0.10	7.78
20% กลุ่มรายได้ต่ำสุด	6.05	s.41	4.55
- 10% รายได้ต่ำรองลงมา	3.26	3.28	2.75
- 10% รายได้ต่ำสุด	2.43	2.13	1.80
ส่วนแบ่งรายได้ทั้งหมด	100.0	100.0	100.0
Gini Coefficient	0.426	0.453	0.500

ที่มา : TDRI

ตารางที่ 15 ส่วนแบ่งรายได้ของคนไต้หวันระหว่างปี ค.ศ. 1964-1986

	1964	1970	1975	1980	1985	1986
20% กลุ่มที่มีรายได้สูงสุด	41.1	38.7	37.9	36.8	37.6	38.2
20% กลุ่มรายได้ที่สอง	22.0	22.5	22.3	22.8	22.9	22.6
20% กลุ่มรายได้ที่สาม	16.	617.1	17.3	11.7	17.5	17.4
20% กลุ่มรายได้ที่สี่	12.6	13.3	13.6	13.9	13.6	13.8
20% กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุด	7.7	8.4	8.9	X.8	8.4	8.3
Gini Coefficient	0.360	0.321	0.312	0.303	0.317	0.322

ที่มา : Kowie Chang and DG & AS

ตารางที่ 16 ส่วนแบ่งรายได้ของคนเกาหลีใต้ ระหว่างปี ค.ศ. 1965-1984

	1965	1970	1975	1980	1982	1984
20% กลุ่มที่มีรายได้สูงสุด	41.8	42.6	45.3	45.4	44.3	42.3
20% กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุด	19.3	19.6	16.8	16.1	17.1	18.9
Gini Coefficient	0.344	0.332	n.a	0.389	0.357	n.a

ที่มา : Economic Planning Board of the Republic of Korea

ดังนั้นถ้ามีการแบ่งเขตป่าที่ชัดเจนแล้ว แนวทางหรือเครื่องมือที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาที่ดินในป่าสงวนที่สำคัญ ๆ ก็จะมีโครงการจัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมและการปลูก สวนป่าเอกชน แนวโน้มปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไปคือ รัฐจะจัดการหรือจัดสรรที่ดินในป่าเสื่อมโทรม 38 ล้านไร่ให้แก่ใครบ้าง นายทุนที่ต้องการปลูกป่ายูคาลิปตัสเพียงไม่กี่รายหรือราษฎร 1.3 ล้านครอบครัว (คณะกรรมการประสานงานองค์การพัฒนาเอกชน 1990 : 4-5)

การรุกของทุนเข้าไปในเขตพื้นที่ชนบท ทำให้ความขัดแย้งในหลาย ๆ พื้นที่ได้ปะทุออกมาเป็นช่วง ๆ เช่น ความขัดแย้งในการสร้างเขื่อนแก่งกรุง การรุกตัวของน้ำเค็มผ่านการทำนาเกลือ ปัญหาการเสื่อมโทรมของป่าชายเลน จากการทำนาุ้ง และปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกิน ฯลฯ ในรอบปีที่ผ่านมาได้มีการซื้อขายที่ดินกันถึง 7 แสนโฉนด และจากการที่ที่ดินมีราคาพุ่งสูงขึ้นทั่วประเทศ การกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำสนามกอล์ฟ ทำรีสอร์ต ก็ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางซึ่งถ้าไม่มีการเร่งแก้ไขปัญหา จะยังผลให้เกษตรกรกลายเป็นผู้ไร้ที่ทำกินกันมากขึ้น กลายเป็นแรงปะทุทางการเมืองได้

ในสภาพที่สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำกันมากการสูญเสียปัจจัยการผลิตหรือที่ดินทำกินย่อมทำให้บุคคลผู้นั้นสูญเสียรายได้ (income) ซึ่งในปัจจุบัน นอกจากจะเป็นส่วนสำคัญในการที่จะทำให้เขาดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมที่ทุกอย่างถูกทำให้กลายเป็นเงิน เป็นสินค้าแล้วการมีรายได้อย่างสม่ำเสมอ ยังอาจจะเปิดโอกาสทางสังคม การได้รับการศึกษาและการรักษาพยาบาลที่ดีด้วย “คนจน” เมืองกำลังเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของสังคมไทย

4. แนวโน้มของเศรษฐกิจไทย

การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยเริ่มต้นอย่างจริงจังเมื่อใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนานั้นที่อุตสาหกรรมผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (import-substitution) ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 3 ได้หันมาสนับสนุนการส่งออกพืชเศรษฐกิจ (export diversification) เปลี่ยนยุทธศาสตร์ การพัฒนามาเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นแหล่งรายได้นำเงินตราเข้าประเทศและชักนำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมในที่สุด

ในปัจจุบัน รัฐบาลก็ได้เน้นการกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่โดยเร็วสุด มีการให้ความสำคัญอันดับสูงกับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ๆ และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อทำให้เกิดขั้วพัฒนา (Growth pole) เช่น โครงการพัฒนาชายฝั่งตะวันออก (Eastern Seaboard) เพื่อดึงดูดการลงทุนโดยเฉพาะทุนที่มาจากต่างประเทศ รัฐบาลยังคงเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเชิงปริมาณโดยให้การกระจายรายได้เป็นผลที่ตามมา (trickle-down) ตรรกที่ว่าปล่อยให้คนรวยนั้นรวยขึ้นมาก่อนเพื่อกรุยทางให้คนที่อยู่ข้างหลังรวยตามมา แต่ใครเล่าจะรู้ว่าคนรวยนั้น อาจจะรวยขึ้นๆ ขณะที่คนจนอาจจะรวยช้ากว่าหรือไม่รวยเลยก็ได้? สิ่งที่ยกข้อกังขาเป็นห่วงสำหรับประเทศก็คือช่องว่างทางชนชั้นที่ขยายตัวต่างกันออกไปทุกทีขณะที่เราเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ (polarization)

ในปัจจุบันรัฐบาลมองว่าหลักประกันความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจไทยได้ดีประการหนึ่งคือ การที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ได้ยกสถานะภาพของไทยจากสมาชิกตามพันธระข้อ 14 เป็นสมาชิกตามพันธระข้อ 8 (ในวันที่ 21 พ.ค. 2533) ซึ่งหมายความว่าไทยจะต้องปล่อยให้ตลาดเงินต่างประเทศสู่ระบบเสรี และจะทำให้เงินทุนต่างประเทศไหลเข้าออกสะดวกมากขึ้น การแข่งขันทางธุรกิจจะมีความเข้มข้นขึ้น และการรวมตัวกันทางธุรกิจ (fusion) ก็เป็นยุทธวิธีหนึ่งของกลุ่มทุนในการแข่งขัน

4.1 การรวมตัวทางธุรกิจ (Merger movement)

การพัฒนาของทุนนิยมไทยสิ่งที่จะมองข้ามเสียไม่ได้ก็คือ บทบาทของรัฐและกลุ่มทุนธนาคาร (Banking capital) ในกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้น เช่น กรณี นายชิน โสภณพณิช ผู้ก่อตั้งธนาคารกรุงเทพ เป็นคนจีนอพยพที่เริ่มจับธุรกิจเกี่ยวกับการค้าข้าว (commercialisation) ขยายธุรกิจออกไปตั้งธุรกิจเดินรระหว่างกรุงเทพฯ กับต่างจังหวัด หันมาทำงานร่วมกับธนาคารต่างประเทศและสามารถเรียนรู้เทคนิค “การบริหารทุน” สมัยใหม่ (พันศักดิ์ วิญญรัตน์, 1986) ใน

ปัจจุบัน ธนาคารกรุงเทพได้ขยายเครือข่ายและสาขาออกไปในต่างประเทศ ขณะเดียวกัน ก็มีการเข้าไปถือหุ้น หรือลงทุนร่วมในโครงการใหญ่ ๆ หลายโครงการด้วยกัน เช่นเดียวกัน กลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ ก็เติบโตมาจากธุรกิจ import-export โดยเริ่มต้นด้วยการนำเข้าข้าวสาลีและปุ๋ยเคมีจากจีนและส่งออกสินค้าจำพวกเนื้อสัตว์ จนกลายเป็นผู้ผลิต อาหารสัตว์ และขยายทุนไปสู่การทำธุรกิจการเกษตรแบบครบวงจร (Agro-industry) ในปัจจุบัน กลุ่มนี้ก็ได้ขยายทุนออกไปลงทุนในต่างประเทศ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการก่อสร้างโรงงานผลิตอาหารสัตว์กับรัฐบาลต่างประเทศและมีการกระจายการผลิตสู่การผลิตสินค้าตัวอื่น (diversification) เช่น โทรศัพท์ 2 ล้านเลขหมาย เป็นต้น

แนวโน้มของเศรษฐกิจไทย ปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในอนาคตก็คือ การรวมตัวของทุนผ่านการผนวก (merge) กันโดยธนาคารจะมีบทบาทสำคัญในกระบวนการนี้ และที่เรา จะเห็นก็คือ การก่อตัวขึ้นมาของทุนการเงิน (Finance Capital) ในนัยยะของฮิลเฟอร์ดิง (Hilferding 1970) และไม่ใช่ Family banking เช่นในอดีต ในภาวะการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น การอยู่รอดจะทำให้บทบาทของธนาคารพาณิชย์เปลี่ยนไปโดยมีแนวโน้มสำคัญ 2 ประการคือ

1. การรวมตัวกันระหว่างธนาคารเล็ก เพื่อแข่งขันให้บริการทางการเงินและธุรกิจแบบมืออาชีพ (Professional banking)
2. ความเป็นไปได้ที่ธนาคารใหญ่ ๆ จะเข้าไปผนวกกับบริษัทยักษ์ใหญ่ (Conglomerate) คาดว่าธนาคารคงจะต่อรองกับรัฐบาล เพื่อให้เพิ่มบทบาทกิจกรรมทางการเงินในระบบเศรษฐกิจมากขึ้น อย่างเช่น การขอเพิ่มอัตราในการถือหุ้นในกิจการต่าง ๆ เกินร้อยละ 10 และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ธนาคารปฏิบัติอยู่และหรือที่ธนาคารน่าจะเข้าไปกระทำหรือมีส่วนเกี่ยวข้องได้ นอกจากนี้คาดว่าธนาคารพาณิชย์ต่างๆ คงจะเร่งขยายสาขามากขึ้นตามการเติบโตทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะมีมากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและมูลค่า

4.2 การแตกตัวของแรงงาน (Fragmentation of labor movement)

ในช่วงทศวรรษ 1970 ยุคหลังเผด็จการจะเห็นได้ว่าช่วงนี้ข้อพิพาททางแรงงาน และการนัดหยุดงานเพิ่มความถี่ขึ้นอย่างมาก แนวโน้มการต่อรองของแรงงานมีลักษณะดังนี้คือ นัดหยุดงานก่อนแล้วจึงยื่นข้อเรียกร้องคือการใช้การเมืองนำนั่นเอง ช่วงหลัง 14 ตุลา การแลกเปลี่ยนระหว่างขบวนการนักศึกษา กับกรรมกรทำให้ขบวนการกรรมกรมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองค่อนข้างสูง (radicalisation) และมีการมองปัญหาพื้นฐานของกรรมกรว่าอยู่ตัวระบบ (social consciousness)

แต่อย่างไรก็ตาม การปราบปรามขบวนการนักศึกษากรณี 6 ตุลา 2519 ทำให้ขบวนการประชาชนต้องหยุดกิจกรรมไปโดยปริยาย ในฝ่ายแรงงานเอง ทางรัฐก็ได้นำระบบแรงงานสัมพันธ์

สมัยใหม่เข้ามาใช้ (เสาวลักษณ์ชายทวีป : ค.ศ. 1989) ระบบไตรภาคีซึ่งเป็นการดิ่งการต่อรองระหว่าง
ทุนกับแรงงานให้เข้ามาอยู่ในกรอบของกฎหมาย (institutionalisation of class-struggles) ขณะเดียว
กันการนัดหยุดงานของกรรมกรก็เริ่มมีแนวโน้มลดลงเรื่อยมาในระบบแรงงานสัมพันธ์ใหม่นี้
ประเด็นทางการเมืองกับประเด็นทางเศรษฐกิจจะถูกแยกออกจากกันโดยการเมือง จะกลายเป็นเรื่อง
ผูกขาดของพรรคการเมือง ขณะที่การเรียกร้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น การปรับค่าจ้าง การ
เรียกร้องเพิ่มสวัสดิการจะเป็นหน้าที่ของสหภาพแรงงาน นอกจากนี้ รัฐก็ออกกฎหมายที่สนับสนุน
การรวมตัวของคนงานในแบบ in-House union คือ ห้ามไม่ให้บุคคลที่ทำงานในสาขาการผลิตอื่น
เป็นสมาชิกของสหภาพแรงงานนั้นด้วย ผู้นำแรงงานส่วนหนึ่ง ยอมรับว่าระบบไตรภาคีไม่ได้ส่งเสริม
ให้เกิดความสามัคคีในหมู่ผู้ใช้แรงงาน แต่ทำให้เกิดการแตกแยกกันมากขึ้น เพราะมีการช่วงชิง
กันระหว่างผู้นำคนงานเพื่อเข้าไปอยู่ในคณะกรรมการไตรภาคี มีการขยายจัดตั้งสหภาพแรงงานออก
ไปมากมาย เพื่อหวังเป็นฐานเสียงสนับสนุนเท่านั้น ไม่มีการพัฒนาคนงานอย่างจริงจัง การแตกแยก
กันในขบวนการแรงงานและการต่อสู้ ชิงอำนาจการนำภายใน (factionalism) จึงเป็นความอ่อนแอ
ภายในองค์กร ที่ควรมีการจัดตั้งที่เข้มแข็ง เปิดกว้าง มีเป้าหมายและมองไกล

ขณะเดียวกันยุทธศาสตร์การเชื่อมประเทศไทยกับระบบเศรษฐกิจโลกผ่านการพัฒนา
อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก และความพยายามของรัฐและเอกชนที่แก้ปัญหาประสิทธิภาพการผลิต
ด้วยระบบตลาด (market solution) ทำให้เกิดการแตกตัวของแรงงานยิ่งขึ้น (fragmented) เช่น
นโยบายแปรรูปรัฐวิสาหกิจย่อมส่งผลต่อความมั่นคงในงาน และการพัฒนาองค์กรของสหภาพแรง
งานในด้านอำนาจการต่อรอง นโยบายลดต้นทุนการผลิตผ่านการจ้างงานแบบยืดหยุ่น (flexibility)
 ฯลฯ

ในสภาพที่เศรษฐกิจโลกยังคงอยู่ในสถานะชะงักงัน การค้าระหว่างประเทศที่มีทั้งการ
กีดกันและการแข่งขันอย่างรุนแรง ประเทศกำลังพัฒนาเช่น ประเทศไทยที่มีความทะเยอทะยานจะ
เข้าไปอยู่ในแถวหน้าของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออก โดยอาศัย
ค่าแรงต่ำเป็นความได้เปรียบเปรียบเทียบและการลงทุนต่างชาติในสถานการณ์เช่นนี้ นายทุนจะมอง
แรงงานในลักษณะที่เป็นต้นทุนการผลิต (cost) อยู่ตลอดเวลามากกว่าจะมองแรงงานในเชิงสร้าง
สรรค์ หรืออุปสงค์ เป็นกลุ่มผู้ที่บริโภคสินค้า และพัฒนาตลาดภายในถ้าแรงงานเหล่านี้มีอำนาจซื้อ
มีรายได้สูงขึ้น (effective demand) ในปัจจุบัน ตลาดมีการแข่งขันสูง โรงงานต่างๆ จึงหันมาใช้การ
จ้างงานที่ยืดหยุ่นขึ้นเพื่อลดค่าใช้จ่ายลง คือใช้วิธีปลดคนงานออกควบคู่กับการจ้างงานแบบชั่วคราว
การจ้างงานตามสัญญาจ้างงานระยะสั้น การให้บริษัทอื่นเข้ามารับช่วงการผลิต (sub-contracting)

และการนำ “คนงานเหมา” เข้ามาทำงานในโรงงาน (sub-contract workers) ตามสถิติของกรมแรงงาน พบว่าในปี ค.ศ. 1985 คนงานในแผนกการผลิต ประมาณ 50,000 คนถูกเลิกจ้างประมาณ 4 เท่าของตัวเลขปีที่แล้ว ขณะที่การจ้างงานเข้ามาใหม่จะมีลักษณะเป็นการจ้างแบบชั่วคราว หรือเหมาจ้าง (สมศักดิ์ สามีคศิริธรรม : 1988) คนงานที่มีฐานะไม่มั่นคงเหล่านี้ มีค่าแรงต่ำ ไม่มีสวัสดิการและคุ้มครองโดยกฎหมายแรงงาน เป็นแรงงานที่สามารถถูกปลดออกตามความผันแปรของตลาดเป็นแรงงานที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับการสะสมทุนแบบส่งออก ซึ่งต้องพึ่งตลาดโลกที่มีความผันแปรสูง แรงงานเหล่านี้ขาดอำนาจการต่อรองเพราะไม่สังกัด ในสหภาพแรงงานใด ๆ และนายทุนมักจะใช้แรงงานเหล่านี้ เข้ามาสลายการนัดหยุดงาน (picketing) ขณะเดียวกันก็สร้างความลำบากให้กับสหภาพแรงงานที่จะหาจุดร่วมในการยื่นข้อเรียกร้อง เพราะแรงงานมีความหลากหลายมากขึ้น (heterogeneous) ช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูงมาก อัตราการว่างงานลดลงจากร้อยละ 6.8 ในปี ค.ศ 1987 เป็นร้อยละ 5.0 ในปี ค.ศ. 1988 และร้อยละ 4.7 ปี ค.ศ. 1989 ประเด็นอยู่ที่ว่าตำแหน่งงานใหม่ที่สร้างขึ้นมานั้น เป็นงานที่มีคุณภาพแค่ไหน? หรือเป็นการจ้างงานที่หาความมั่นคงไม่ได้ (job insecurity) และการจ้างงานในสาขาบริการที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น?

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1985 เป็นต้นมา การขยายตัวของการทำงานในสาขาบริการ เป็นไปอย่างค่อนข้างเร็ว ในปัจจุบันกว่าร้อยละ 20 ของแรงงานทำงานอยู่ในสาขานี้ และการจ้างงานในสาขาบริการช่วงปี ค.ศ. 1985 - 1988 ขยายตัวในอัตราร้อยละ 6 แต่อย่างไรก็ตาม แรงงานในส่วนนี้ยังขาดการจัดตั้งและเป็นแรงงานที่มีความหลากหลายเนื่องจากสภาพการจ้างที่แตกต่างกันมาก

การขยายตัวของแรงงานที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อย คือแรงงานนอกระบบ informal sector เช่น ธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถว เราจะเห็นได้ว่าขณะที่เศรษฐกิจของเราเปิดออกไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลกอย่างค่อนข้างจะเต็มตัว ในด้านอุตสาหกรรมที่เพิ่มการส่งออกมากขึ้นตามไปด้วยก็คือ การส่งออกสิ่งทอ และเสื้อผ้าสำเร็จรูป เฉพาะมูลค่าการส่งออกสำคัญถึง 13,000 ล้านบาท

สำหรับการส่งออกเสื้อผ้าสำเร็จรูปในปัจจุบันมูลค่าส่งออกแท้จริงคำนวณได้ยาก เพราะเป็นการผลิตที่ทำใน 2 ระบบ กล่าวคือ ระบบอุตสาหกรรมแบบโรงงาน (formal sector) และการผลิตนอกระบบ (informal sector) เป็นธุรกิจตัดเย็บเสื้อผ้าห้องแถวซึ่งอาจจะเป็นผู้เข้าไปรับช่วงการผลิตมาจากโรงงานรับช่วง (order) จากพ่อค้าในตลาด/คนกลาง หรือโดยตรงจากต่างประเทศ ในปัจจุบัน ธุรกิจแบบนอกระบบนี้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็วและกระจายออกสู่ต่างจังหวัด มีการจ้างแรงงานหลากหลาย โดยเฉพาะแรงงานสตรีและเด็ก เป็นธุรกิจที่มีการเข้าออกจากแรงงานสูงเป็นแรงงานตามฤดูกาล และอยู่นอกการควบคุมของกฎหมายแรงงาน

สรุป

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายและความซับซ้อนของตลาดแรงงานไทยในปัจจุบันซึ่งแท้จริงแล้ว ก็ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะของสังคมไทย แต่เป็นปรากฏการณ์ร่วมกันของประเทศทุนนิยมพัฒนาและกำลังพัฒนา ในยุคตกต่ำของระบบทุนนิยมโลก ขณะเดียวกันพัฒนาการทุนนิยมที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มชนต่าง ๆ และการทำลายสิ่งแวดล้อมก็ได้ทำให้เกิดขบวนการประชาชนซึ่งนำโดยผู้นำท้องถิ่นในระดับล่าง (grass-root leaders) เช่น กลุ่มผู้หญิง กลุ่มพิทักษ์เด็ก ชมรมผู้อยู่ในสลัม ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติ และกลุ่มชาวไร่ ชาวนา ฯลฯ ซึ่งก็เป็นขบวนการที่หลากหลายเช่นกัน ประเด็นในเวลานี้จึงอยู่ที่ว่าขบวนการประชาชน ขบวนการทางสังคมที่มีความหลากหลายอยู่ในขณะนี้จะสามารถสานเข้าหากันและเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์ร่วมกันได้อย่างไรก่อนที่จะนำมาสู่การเสนอทางเลือกพัฒนา (alternative development) หรือโครงการของสังคมใหม่ซึ่งอาจจะ “ไม่ใช่ทุนนิยม” (non capitalist) ก็ได้ มันเปิดออกไปสู่ทศวรรษของการฟื้นฟูขึ้นมาของประชาสังคม (civil society) ที่ปราศจากการครอบงำโดยรัฐ